

фија може (иако у ограниченој мери) да допринесе демитологизацији (националних) прошлости.

Носеће теме Бергерове књиге, као и њена структура и укупан теоријско-методолошки приступ показују да је несумњиво реч о несвакидашњем остварењу савремене светске историографије. Компаративна и транснационална анализа појединих историографских концепата омогућила му је да пружи изнијансирану интерпретацију међусобног односа историјског мишљења и националног идентитета током више од три столећа модерне европске историје. Осим властитих истраживања, Бергер се у своме раду ослањао на резултате мноштва историчара показавши фасцинантну ерудицију и запањујуће познавање не само историографске литературе већ и литературе из области друштвене и политичке теорије. Бергер је, на аналитичан начин, синтетизовао резултате више генерација историчара историографије отворивши, својом иновативношћу и методском зрелашћу, нове перспективе у истраживању историографије. Покрећући мноштво питања, књига Штефана Бергера сведочи о главним токовима у савременом историјском мишљењу и потврђује да је континуирана и систематска саморефлексивност историографије предуслов њеног развоја као научне дисциплине. Коначно, имајући у виду „улогу историзма“ у формирању националних идеологија балканских народа (Димитрије Ђорђевић), она би могла да послужи и као подстицајан модел за истраживање српске историографије и за критичку ревалоризацију њене богате (а добрим делом неистражене) баштине.

Михаел АНТОЛОВИЋ

*Southern African Liberation Movements and the Global Cold War „East“:
Transnational Activism 1960–1990*, eds Lena Dallywater,
Chris Saunders, Helder Adegar Fonseca. Oldenburg: De Gruyter, 2019, 202.

Крајем прошле године из штампе је изашао вредан прилог проучавању афричких ослободилачких ратова и њихових источноевропских покровитеља, снабдевача, узора и савезника који нам долази у облику зборника под сувереним уредништвом и са прилозима неких од најпознатијих имена из те области.¹ Зборник о ослободилачким покретима на југу Африке и хладноратовском Истоку уклопљен је у оквир глобалне историје и нарочито њених коцепата мрежа (*networks*) и испреплетености

1 Видети нпр. *Southern African Liberation Struggles. New Local, Regional and Global Perspectives*, eds H. Saphire and C. Saunders, (Cape Town: UCT Press, 2013); Natalia Telepneva, „Our Sacred Duty: The Soviet Union, the Liberation Movements in the Portuguese Colonies, and the Cold War, 1961–1975“, (doctoral dissertation, London School of Economics and Political Science, 2014).

(*entanglement*).² Одмах треба рећи да су се уредници одлучили за дефинисање „Истока“ (аутори користе и назив глобални Исток, *Global East*) као простора који обухвата све земље Варшавског пакта, али и Кину и Југославију; избор који објашњавају не вештачком хомогеношћу учитаном у социјалистички свет, већ управо разноликошћу и уважавањем националних специфичности како Кине и Југославије тако и различитих земаља унутар „лагера“. Изостанак Кубе, због њеног положаја на западној хемисфери, тиме је објашњен, али не и изостанак Вијетнама и Северне Кореје (стр. 5). Квалитет зборника најбоље је видљив у прилозима који успешно комбинују приступе глобалне историје који афричке покрете, идеологије и ратове стављају у перспективу мрежа покровитеља са различитим интересима, политикама и доприносима и пажњу посвећују микро плану, просопографском приступу појединачним борцима ослободилачких покрета, стипендистима ослободилачких покрета и њиховим кретањима, обуци, агендама и везама на Истоку.

Овај зборник је фокусиран на период од почетка шездесетих, када је велики број афричких држава постао независан. Тамо где је деколонизација насилно заустављена, управо на југу Африке, у друштвима која су блокирала сваку друштвену пропустивост, у тзв. насељеничким колонијама (*settler colonies*) са расистичким законодавством (у Јужној Родезији/Зимбабвеу, Јужноафричкој Републици и од ње окупираној Намибији) и друштвима фосилног колонијализма (португалској Анголи и Мозамбику), никли су јаки ослободилачки покрети. Крајња хронолошка граница јесте и независност Намибије, „последње колоније“, у марту 1990, што део аутора сматра и за крај Хладног рата у Африци.

Зборник на одличан начин изазива парадигму „националног“ ослобођења правилно указујући на транснационални аспект афричког ослобођења; што има смисла и у континенталном и у трансконтиненталном контексту (11). Борци са простора југа Африке нити су аутоматски доживљавали себе као борце за ослобођење унутар националних граница нити су њихове конекције биле једнозначне, већ су многи путовали од Београда до Москве и Пекинга, и назад. Извори које користе аутори у овом зборнику јако су разноврсни: у питању су писма, итинерари, свеске са војне обуке, приручници за њу, фотографије, извештаји наставника, амбасадора и шпијуна колонијалних сила, социјалистичких и западних земаља, усмени интервјуи са преживелим актерима. Као што уредници истичу, надају се да ће овај зборник бити позив за даља истраживања, посебно истичући пример како прилози у зборнику са различитих видика осветљавају везу Југославија–Ангола.

2 За употребу ових концепата у историографији видети: Sebastian Conrad, *What is Global History?*, (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016), 124–140. Видети и приказ ове књиге: Наталија Димић, „Sebastian Conrad. *What is Global History*“, *Токови историје* 1/2018, 205–209.

После одличног теоријско-контекстуалног увода, зборник отвара прилог Ерика Бартонa (Eric Burton) о „базама деколонизације“, без којих ове везе, како он каже, можда не би ни постојале, под називом *Hubs of Decolonization. African liberation movements and the Global Cold War “East”. Transnational Activism*. Бартон користи овај иновативни концепт, који је повезан са чувеним концептом „gatekeeper state“ африканисте Фредерика Купера, да би на примеру студије случаја Акре, Каира и Дар ес Салаама показао како су ови градови функционисали и као места окупљања и интеракције ослободилачких покрета. Други аспект овог приступа јесте функционисање ових градова као „капија“ ка источној Европи, али преко амбасада источно-европских земаља и као осматрачнице за Исток. Ово је захвалан приступ, јер су ови градови добро изабрани. Каиро је био седиште Арапске лиге, а у периоду 1956–1970. Насер је подржао ове везе у склопу својих спољнополитичких концепција панарапског, панисламског и панафричког круга деловања Египта. Акра је под динамичним Нкрумахом 1957–1966. претендовала на континентално деловање, те је између осталог основала школу за герилске вође Африке. Дар ес Салаам је био седиште Комитета деветорице, који се у склопу Организације афричког јединства бавио деколонизацијом, а шездесетих се, по романтизованим сећањима Ришарда Капушћинског, за једним столом у овом граду могао видети Мугабе, за другим Мондлејн, а за трећим Каунда – скицирајући испреплетене мреже герилаца који ће постати шефови афричких држава.

Крис Сондерс (Chris Saunders) у поглављу посвећеном ослободилачком покрету у Намибији, (*SWAPO’s „Eastern” Connections, 1966–1989*) доноси занимљив преглед односа ове организације у последњој земљи Африке која се ослободила, илуструјући хетерогеност и успоне и падове њених „источних“ покровитеља. Он скицира њене везе како са СССР-ом тако и са Немачком Демократском Републиком. Ања Шад (Anja Schade) и Улрик ван дер Хајден (Ulrich van der Heyden) истражују европску страну овог транснационалног активизма, из Немачке Демократске Републике (*GDR Solidarity with the ANC of South Africa*). Они вешто прате како су различити актери, од синдиката до владајуће партије, градили везе како са јужноафричким комунситима тако и са ослободилачким покретом који ће извести Јужну Африку из апартејда, Манделиним Афричким националним конгресом. Посебно је испитана тема герилаца у „егзилу“ и солидарности према њима унутар немачког друштва, те коришћење ове солидарности ради приказивања хуманог лица немачког социјализма.

Хелдер Адегар Фонсека (Helder Adegar Fonseca) на врло иновативан начин користи од скоро доступне обавештајне архиве португалске војске, проширивши видике ван реконструкције догађаја, да на основу досијеа о испитивањима заробљених герилаца реконструише њихову обуку, светоназоре и нарочито везе са социјалистичким земљама и однос према њима, као и међусобне односе анголских герилаца са и без „социјалистичког искуства“ (*The military Training of Angolan Guerillas in Socialist Countries: A Prosopographical Approach 1961–1974*). Нарочито је значајан његов рад на

испитивању облика рада са герилцима и распрострањености „уточишта“ за герилце, односно кампова за обуку на територији социјалистичких земаља и пријатељских афричких земаља. Наталија Телепњева је, фокусирајући се на каријеру новинара Олега Игњатијева, испитала слику ослободилачких борби на југу Африке у јавној сфери, преко совјетских медија („Letters from Angola”: Soviet Print Media and the Liberation of Angola and Mozambique, 1961–1975). Телепњева преко Игњатијева гради врло занимљиву слику за компарацију, где новинаре види и као врсту „тумача“ афричких револуција и неформалних посредника између СССР-а и ослободилачких покрета. Док уредници зборника истичу паралеле са Ришардом Капушћинским, чувеним пољским новинаром, овде бисмо нагласили да истом интелектуално-идеолошком склопу припада и Здравко Печар, новинар, историчар, дипломата и оснивач Музеја афричке уметности у Београду, неформални посредник између Београда и Алжира педесетих и шездесетих.

Милорад Лазић у свом раду о југословенској помоћи ослободилачким покретима у португалским колонијама истиче специфичности југословенске улоге на глобалном Југу (*Comrades in Arms: Yugoslav Military Aid to Liberation Movements of Angola and Mozambique, 1961–1976*). У борби за престиж али и диференцијацију у односу на остале „источњаке“, Југословени су били много флексибилнији у погледу идеолошких аспеката ослободилачких покрета, те су се тиме, иако скромних ресурса, позиционирали као могући покровитељи и у Мозамбику и Анголи. У Анголи су кратко пред сам крај рата (1974–75) заузимали и улогу главног покровитеља најбоље позиционираног ослободилачког покрета – MPLA Агостиња Нета. Комплементаран овом раду је прилог Неџада Куча о студентима са југа Африке у Југославији шездесетих (*Southern African Students in Southeast Europe: Education and Experiences in 1960s Yugoslavia*). Он показује колико су супротстављене тежње ослободилачких покрета, Југославије па и самих студената могле да произведу више различитих трајекторија – од напуштања факултета зарад потраге за „бољим животом“ у Западној Европи, до постајања „незваничним амбасадором“ Југославије на југу Африке по завршетку југословенских високих школа.

Иако садржи једну веома важну мапу, која приказује „центре образовања и војне обуке на Истоку“ (109) зборник би био комплетнији и приступачнији читаоцу (како оном упознатом са обрађеним феноменом тако и оном који би да се упозна са распоном „социјалистичке солидарности“) уз једну прегледну мапу југа Африке у време деколонизације или више оваквих тематских мапа. Илустрације су засноване на разноврсном изворном материјалу и предочавају богату изворну подлогу ове књиге. Међу њима је и фотографија улице Агостиња Нета у Београду и меморијалне табле посвећене овом афричком герилском и политичком вођи (152). Зборник је опремљен именским и тематским индексом.

Зборник о ослободилачким покретима на југу Африке и њиховим „источним“ везама одличан је прилог овом пољу истраживања, које можемо посматрати као део ширег феномена изучавања мрежа испредених из-

међу Источне Европе и Африке у време Хладног рата. Својим прилозима аутори су такође отворили много рукаваца за будућа истраживања. Гледајући укупно све прилоге у овом зборнику, може се добро лоцирати корисност концепата и приступа глобалне и транснационалне историје у испитивању многозначних и комплексних веза Африке и Источне Европе онда када су биле на свом историјском врхунцу.

Немања РАДОЊИЋ

Goran Latinović. *Yugoslav-Italian Economic Relations (1918–1941)*. Banja Luka: University of Banja Luka, Faculty of Philosophy, 2019, 291.

Радове из области економске историје Југославије нисмо често у прилици да читамо. Основни разлог је још увек преовлађујуће занимање домаће историографије за политичку или дипломатску историју некадашње заједничке државе, што је очигледно свакоме ко се заинтересује за било коју тему па тако и за неку од тема у вези са спољном политиком југословенске државе током читавог периода њеног постојања. Колега Горан Латиновић са Универзитета у Бањалуци само је један од многих који су били у прилици да то констатују али, на срећу, и један од ретких који је своје интересовање усмерио управо према „карици која недостаје“, односно економској компоненти односа двеју земаља, у његовом случају Југославије и Италије. Захваљујући томе, сада смо у прилици да читамо монографију о југословенско-италијанским економским односима на енглеском језику која је резултат обимних истраживања у најважнијим архивима Италије и Југославије, што књизи даје чврсту основу и у комбинацији са релевантном литературом чини да она буде свеобухватна.

Монографија о југословенско-италијанским односима логично је структурисана и, поред предговора и списка скраћеница, започиње уводом (стр. 13–20) под насловом *Yugoslavia and Italy (1918–1941): An Overview of Political Relations* (Југославија и Италија (1918–1941): преглед политичких односа) који на неколико страна даје преглед политичких односа две земље у међуратном периоду. То је сасвим довољно да се и читалац који нема велико предзнање о историјским догађајима у том периоду упозна са компликованом природом југословенско-италијанских односа почев од спорова око разграничења на Мировној конференцији у Версају и регулисања односа закључивањем неколико међудржавних споразума у првој половини 20-их година прошлог века до Априлског рата 1941. када се суседна Италија придружила Немачкој у нападу на Југославију и окупирала део њене територије.